

Ομιλία Υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού, κ. Ανδρέα Δημητρίου,

Πανεπιστήμιο Κύπρου, Αίθουσα Τελετών

Δευτέρα 1^η Φεβρουαρίου 2010 και ώρα 6.00 μ.μ.

«Παιδεία, Πολιτική και Επιστήμες Μάθησης

στις Δημιουργικές Κοινωνίες του 21ου Αιώνα»

Η Δημιουργική Κοινωνία

Πρέπει πρώτα απόλα να ορίσουμε τη δημιουργική κοινωνία. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της; Σε τι διαφέρει από τη μη δημιουργική κοινωνία; Εμείς είμαστε δημιουργική κοινωνία; Υπάρχουν δυνάμεις μέσα μας που μπορούν να μας καταστήσουν μη δημιουργική κοινωνία;

Δημιουργική είναι η κοινωνία που μπορεί να διαχειρίζεται τα προβλήματα της με τρόπο που

1. να διασφαλίζεται η ύπαρξή της,
2. να εξασφαλίζεται η συνοχή και η δυναμική αρμονία στη λειτουργία της,
3. μπορεί να αναπροσαρμόζεται στις αλλαγές χωρίς να απειλείται η ύπαρξή της ή η δυναμική της αρμονία,
4. να αλληλεπιδρά με ασφάλεια με τις άλλες κοινωνίες και να έχει εποικοδομητική γόνιμη σχέση ανταλλαγών μαζί τους,
5. οι άλλοι την αναγνωρίζουν ως δημιουργική κοινωνία.

Για να ικανοποιηθούν οι όροι αυτοί, η κοινωνία πρέπει να μπορεί να επινοεί λύσεις για τα προβλήματά της που μπορούν να την οδηγούν μπροστά, ικανοποιώντας τις ανάγκες των πολιτών της. Με τη σειρά της, η επινόηση λύσεων προϋποθέτει ότι η κοινωνία αξιοποιεί τα άτομα, τους δικούς πολίτες, σε συνθήκες συνεργασίας και αλληλεγγύης, κατά τρόπο που ο καθένας αισθάνεται ότι αυτοπραγματώνεται προσφέροντας ιδέες και λύσεις και τιμάται για αυτές. Αξιοποίηση των ατόμων απαιτεί θεσμούς και μηχανισμούς που επιτρέπουν στα άτομα να δημιουργούν και στην ηγεσία να υιοθετεί και να μετατρέπει τις ιδέες σε πολιτική και πλούτο.

Στην εποχή μας, ο βασικός θεσμός διασφάλισης της δημιουργικότητας της κοινωνίας είναι η παιδεία σε όλο το φάσμα της, από την προδημοτική ως την μεταπτυχιακή εκπαίδευση. Συμπληρωματικοί θεσμοί είναι η οργάνωση της

πολιτείας και του κράτους αλλά και των πολιτών με κατεύθυνση την αξιοκρατία, την αυτοπραγμάτωση, τη δικαιοσύνη και την αναγνώριση. Με άλλα λόγια, η δημοκρατία της ανθρωπιάς και της δημιουργίας. Μηχανισμοί είναι τα Σχολεία, τα Πανεπιστήμια, τα Ερευνητικά Ιδρύματα, οι θεσμοί χρηματοδότησης, οι μηχανισμοί παραγωγής νομοθετικού έργου κλπ. Θα έρθω σε αυτά λίγο πιο κάτω.

Ας δούμε τη μη δημιουργική κοινωνία. Δεν είναι δημιουργική η κοινωνία η οποία δεν μπορεί να ετοιμάσει και να κινητοποιήσει τους πολίτες της για να λύσουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζει, είτε αυτά είναι προβλήματα της οικονομίας της είτε προβλήματα των θεσμών της, των σχέσεων μεταξύ των ομάδων του πληθυσμού της, τους γείτονές της, τους συμμάχους της κλπ. Δεν είναι δημιουργική η κοινωνία που επιμένει να χρησιμοποιεί λύσεις του παρελθόντος για να λύσει τα προβλήματα του παρόντος και να προλάβει τα προβλήματα του μέλλοντος. Δεν είναι δημιουργική η κοινωνία που τιμωρεί και απομονώνει τους πολίτες που διαφοροποιούνται αντί να δει σε αυτούς ενδεχόμενες προοπτικές για ανάπτυξη και επέκταση των δυνατοτήτων της. Δεν είναι δημιουργική η κοινωνία που αναλύεται στην ανάλυση της ταυτότητας της αντί να την χρησιμοποιεί ως μια διαδικασία διαρκούς προσαρμογής στις προκλήσεις του κόσμου.

Εμείς είμαστε δημιουργική κοινωνία; Συχνά δείξαμε ότι έχουμε χαρακτηριστικά δημιουργικής κοινωνίας αλλά και πολλά χαρακτηριστικά μη δημιουργικής κοινωνίας. Η ταχεία δημιουργία συνθηκών ευημερίας με τη δημιουργία μιας οικονομίας κατάλληλης για την εποχή της, στη δεκαετία του 60, πιστοποιεί τα χαρακτηριστικά μιας δημιουργικής κοινωνίας. Το γεγονός ότι η οικονομική ανάπτυξη συνέβη μέσα σε συνθήκες διακοινοτικών συγκρούσεων που κατέληξαν σε εμφύλια σύγκρουση και πολεμική ήττα δείχνει ότι υπήρχαν ισχυρές μη δημιουργικές δυνάμεις που δεν επέτρεψαν στην κοινωνία να αναδιατυπώσει τους στόχους της, να συνθέσει επιθυμίες και παραδόσεις για να φύγει μπροστά. Παρέμεινε καθηλωμένη σε αναλύσεις προ-αποκιακές που φτάνουν μέχρι τις τελευταίες δεκαετίες της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το ότι έκτισε ένα καλό εκπαιδευτικό σύστημα δείχνει δημιουργική κοινωνία. Το ότι απέφυγε να δημιουργήσει Πανεπιστήμια και άλλους μηχανισμούς σκέψης και λύσης προβλημάτων για λόγους κυρίως πολιτικούς δείχνει κοινωνία με έντονα στοιχεία φοβίας προς τη δημιουργικότητα. Το ότι βαθμιαία στήθηκαν οι πολιτικοί θεσμοί της δημοκρατίας δείχνει την παρουσία πολιτικών δημιουργικών δυνάμεων. Το ότι οι μηχανισμοί αυτοί συχνά μπαίνουν στην υπηρεσία του λαϊκισμού, της πελατειακής εξυπηρέτησης των πολιτών και στην αναβίωση του παρελθόντος δείχνει ότι έχουμε ακόμη μέσα μας ισχυρές δυνάμεις που στρατεύονται τη δημιουργικότητά μας. Επομένως η κοινωνία μας χρειάζεται ισχυρούς

μηχανισμούς άμυνας απέναντι στις μη δημιουργικές δυνάμεις που έχει μέσα της. Αυτούς τους μηχανισμούς οφείλει να τους κτίσει η παιδεία μας.

Αυτή η σύγκρουση μεταξύ δημιουργικών και μη δημιουργικών δυνάμεων διασταυρώνεται με δύο ισχυρές κοινωνικο-πολιτικές τάσεις που διαπερνούν την κοινωνία μας στο σύνολό της. Η μια τάση ορίζεται από το φόβο της αλλαγής, από τη στροφή προς το παρελθόν, από την έντονη ενασχόληση με υποτιθέμενες αρχές και ιδεολογίες. Στην πραγματικότητα αυτή η τάση διαπερνά, στον ένα ή τον άλλο βαθμό, όλους τους πολιτικούς χώρους. Μπορεί, από ιστορική άποψη να μην είναι αδικαιολόγητη. Εκφράζει το αποτέλεσμα των ιστορικών γεγονότων και διαδικασιών που μας πλήγωσαν και προκύπτει από την τάση κάθε κοινωνίας για αυτοσυντήρηση, φυσική, ψυχολογική, κοινωνική και πολιτική. Στην ακραία μορφή της, η τάση αυτή, γίνεται ηθικολογική, αυταρχική και πατριδοκάπηλη.

Η άλλη τάση εκφράζεται από την επιθυμία για διαρκή αλλαγή, από τη στροφή προς το μέλλον, από την αυτοκριτική και την αμφισβήτηση των πρακτικών, των πεποιθήσεων, και των κατευθύνσεων του παρελθόντος. Και αυτή η τάση διαπερνά όλους τους πολιτικούς χώρους και ως εκφράζεται με διαφορετικούς τρόπους στον καθένα. Και αυτή η τάση είναι ιστορικά δικαιολογημένη. Εκφράζει την τάση των κοινωνιών για αυτοσυντήρηση διά της προσαρμογής στις νέες συνθήκες με την επινόηση την υιοθέτηση νέων πρακτικών, νέων ιδεών, και την επινόηση νέων συνθηκών και νέων αντικειμένων και προϊόντων. Στην ακραία μορφή της και η τάση αυτή είναι επικίνδυνη για τη διατήρηση ενός πολιτισμού γιατί η υιοθέτηση νέων μη δοκιμασμένων τρόπων δράσεις μπορεί να καταλήξει σε καταστροφές.

Παιδεία για Μια Δημιουργική Κοινωνία

Το όραμα που έχει το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού για την παιδεία μας στηρίζεται στις μεγάλες αξίες του Ελληνικού και του Ευρωπαϊκού πολιτισμού και επιχειρεί να τις μεταγράψει ώστε να έχουν νόημα για μια σύγχρονη ανοιχτή δημιουργική δημοκρατία. Ειδικότερα, φέρνει πίσω ισχυρότερο τον κλασικό ορθό λόγο και τον ουμανισμό, την επικέντρωση στο άτομο, στην αυτοπραγμάτωση μέσα από την καλλιέργεια της αυτογνωσίας και της αναζήτησης του νοήματος για τον κόσμο. Επίσης, μέρος του οράματος είναι η κοινωνική αλληλεγγύη, η κοινωνική προσφορά και η δικαιοσύνη.

Ειδικότερα, η παιδεία μας κατευθύνεται προς τις πιο κάτω μεγάλες αξίες:

1. ***Σεβασμός στην αξία του Ανθρώπου ανεξάρτητα από την καταγωγή του, το χρώμα του, τη χώρα προέλευσής του, τις πολιτικές του***

πεπαιθώσεις, τις παραδόσεις και τις συνήθειές του, το είδος της εργασίας του κλπ. Συνεπώς, σεβασμός στον κάθε πολιτισμό.

2. **Διατήρηση ενός σταθερού συστήματος αναφοράς που προκύπτει από τη δική μας παράδοση, τη δική μας ιστορία και το δικό μας πολιτισμό.** Η αγάπη για την ελευθερία και τη δημοκρατία και η περηφάνια που προκύπτει από τους αγώνες των Ελλήνων γι' αυτές είναι υπέρτατα αγαθά που η παιδεία μας πρέπει να καλλιεργεί. Ο κάθε πολίτης μας πρέπει να κατανοεί ότι αποτελεί ένα σημαντικό μέρος ενός μιας μακράς ιστορικής διαδικασίας που οφείλει να αντλεί έμπνευση και δύναμη από το παρελθόν του πολιτισμού του για χάριν του δικού του παρόντος και του μέλλοντος των παιδιών του. Αυτό το σύστημα βρίσκεται σε δημιουργικό διάλογο με όλους τους πολιτισμούς της Ευρώπης και του κόσμου. Προφανώς και με όλους τους πολιτισμούς που βρίσκονται στην Κύπρο. Πρέπει να κατανοείται ότι οι πολιτισμοί που διατηρούνται στο πέρασμα της ιστορίας είναι εκείνοι που αντλούν μαθήματα και από τις επιτυχίες τους και από τα λάθη τους και είναι ανοιχτοί να ενσωματώσουν τα θετικά στοιχεία των άλλων πολιτισμών. Για εμάς, ειδικά, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η κλασική μας συμβολή στον παγκόσμιο πολιτισμό δεν παραγράφει το χρέος που έχουμε προς το σύγχρονο πολιτισμό. Αντίθετα, το καθιστά βαρύτερο.
3. **Κατανόηση του διεθνούς περιβάλλοντος στο οποίο θα ζήσουν οι νέοι μας και κατοχή όλων των ικανοτήτων, των γνώσεων και των δεξιοτήτων που χρειάζονται για να ζήσουν σε αυτό, να δημιουργούν και να διακρίνονται.** Πρέπει επομένως να γνωρίζουν την Ευρώπη τόσο ως πολιτικό πλαίσιο που παράγει πολιτική και διαμορφώνει την καθημερινότητα όσο και ως χώρο ποικιλίας μέσα στον οποίο ζούμε και κινούμαστε. Αν οι νέοι μας μπορούν να συζητήσουν με όλους εκείνους που ανέφερα παραπάνω, εύκολα θα μπορούν να κατανοήσουν το σημερινό ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον.
4. **Κατανόηση της κοινωνίας της γνώσης.** Η σύγχρονη κοινωνία έχει κάποια βασικά χαρακτηριστικά που δεν είχαν οι κοινωνίες των προηγούμενων εποχών. Ειδικότερα, από τη μια, εξαρτάται από την επιστήμη για την κατανόηση του κόσμου και την ανάλυση των προβλημάτων σε βαθμό που δεν έχει προηγούμενο. Η επιστήμη είναι σήμερα η κύρια πηγή γνώσης για τον κόσμο αλλά, πολύ περισσότερο, η κύρια μέθοδος ελέγχου της γνώσης. Μαζί με την αυξανόμενη επικράτηση της επιστήμης ήρθε η αυξανόμενη χρήση περίπλοκων τεχνολογιών σε καθημερινή βάση. Από την άλλη όλα αλλάζουν γρήγορα: γνώσεις,

μέθοδοι, αντικείμενα και όργανα. Η ταχύτητα με την οποία μπορούμε να μάθουμε για τις αλλαγές είναι ανάλογη με την ταχύτητα με την οποία συμβαίνουν οι αλλαγές. Γι αυτό ο σημερινός αλφαριθμητισμός δεν είναι απλώς η ανάγνωση, η γραφή και η στοιχειώδης αριθμητική. Είναι η από πολύ νωρίς κατανόηση και σύνθεση εννοιών που αφορούν τη ζωή μας (π.χ. επιλογές ζωής όπως είναι οι σπουδές και το επάγγελμα, πολιτικές επιλογές και επιλογές που αφορούν την καθημερινή διαβίωση όπως είναι η διατροφή, η υγεία, κλπ.)

5. **Η κοινωνία της ανοιχτής και πληθωριστικής πληροφόρησης.** Μαζί με την κοινωνία της γνώσης ήλθε η κοινωνία της ανοιχτής πληροφόρησης και των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Οι αρχές της πληροφόρησης και οι σκοποί των ΜΜΕ δεν συμπίπτουν και συχνά συγκρούονται με τις αρχές αναζήτησης και ελέγχου της αλήθειας που χαρακτηρίζουν την επιστήμη. Συχνά, αν όχι συνήθως, η πληροφόρηση δεν έχει σκοπό να προσθέσει γνώση στο τι ο πολίτης ήδη γνωρίζει, αλλά να διαμορφώσει σε αυτόν εντυπώσεις και να του δημιουργήσει ψευδαισθήσεις, που είναι βολικές για τον πομπό του μηνύματος. Ύστατος σκοπός είναι να «πεισθεί» ο πολίτης ότι μια συγκεκριμένη ερμηνεία των πραγμάτων είναι πιο καλή, πιο σωστή, πιο συμφέρουσα κοκ από μια άλλη. Η τηλεόραση, οι εφημερίδες, το διαδίκτυο, προσφέρουν διαρκώς συγκρουόμενες «αλήθειες» που δεν πρέπει να υιοθετούνται χωρίς επεξεργασία. Η εκπαίδευση πρέπει να μορφώσει και να ασκήσει τον πολίτη στο να αξιολογεί τις πληροφορίες, ώστε να διαχωρίζει την αλήθεια από το ψέμα, το ακριβές από το ανακριβές, το πλαστό από το γνήσιο. Μόνο έτσι θα μπορεί να επιλέγει για να μην παραπλανάται, και να συνθέτει ανάλογα με τις ανάγκες.
6. **Αυτοπραγμάτωση έναντι των κοινωνικών αναγκών.** Δηλαδή επίτευξη κριτικής στάσης απέναντι σε όλους και σε όλα και ικανότητες αυτοαξιολόγησης και αυτορρύθμισης, ώστε το άτομο να παίρνει την κάθε στιγμή τις σωστές αποφάσεις για τη ζωή του, με βάση τις ικανότητες και τα ταλέντα του αλλά και τις κοινωνικές συνθήκες και ανάγκες.

Με άλλα λόγια πρέπει να ετοιμάζουμε πολίτες που είναι δημιουργικοί, κριτικοί, στοχαστικοί, ικανοί να σκέφτονται θεωρητικά και να μπορούν να μετατρέπουν τη θεωρία σε πράξη, να αναλύουν και να σχεδιάζουν μακροπρόθεσμα, να επινοούν έννοιες, θεωρίες και λύσεις. Να μπορούν να εργάζονται ομαδικά σαν ένας χωρίς να χάνουν τη αίσθηση της ξεχωριστής παρουσίας του καθενός. Επίσης, να έχουν τη δυνατότητα να μετατρέπουν, καθώς θα περνούν τα χρόνια, τη γνώση τους σε σοφία που μπορεί να γεφυρώνει το παρελθόν με το παρόν και το μέλλον για το

κοινό καλό και θα επιτρέπει τη λύση των διαφορών με τρόπο εποικοδομητικό για όλους.

Για να πραγματωθούν αυτές οι αξίες, πρέπει να συνυπάρχουν με τις ποιότητες του πολίτη της σύγχρονης ανοιχτής δημοκρατίας. Έτσι η παιδεία μας πρέπει να μορφώνει πολίτες που χαρακτηρίζονται από δημοκρατικότητα, αγωνιστικότητα, παρρησία και κοινωνική υπευθυνότητα και εμφορούνται από τις αξίες της κοινωνικής δικαιοσύνης και της αλληλεγγύης. Επίσης μπορούν να διαμορφώνουν και βιώνουν συνθήκες ισότητας ανάμεσα σε όλες τις ομάδες και να διαχειρίζονται με γνώση και ευαισθησία τα φαινόμενα ετερότητας των σημερινών πολυπολιτισμικών κοινωνιών. Θεμελιώνουν την προσωπική, ψυχική και σωματική ευεξία στην αυτογνωσία, στη φυσική άσκηση, στην έλλογη διαβίωση, στη συνειδητή διαμόρφωση του ελεύθερου χρόνου ως περιόδου δημιουργικής δραστηριότητας και ευχάριστης κοινωνικής συναναστροφής, στην ικανότητα διεκδίκησης κατάλληλων συνθηκών υγείας και αντιμετώπισης των πολυποίκιλων μηχανισμών επηρεασμού και χειραγώγησης.

Η πρόκληση της Κοινωνίας της Πληροφορίας για την Εκπαίδευση

Για πρώτη φορά στην παγκόσμια ιστορία της Εκπαίδευσης, καλούμαστε να προετοιμάσουμε μια γενιά που θα ζήσει σε περιβάλλον πολύ διαφορετικό από αυτό της εποχής που εκπαιδεύεται. Αυτή είναι κατά τη γνώμη μου η ουσία της πρόκλησης της Κοινωνίας της Γνώσης και της Πληροφορίας όσο αφορά στην εκπαίδευση.

Και ενώ η αντίστοιχη πρόκληση για τη βιομηχανία, τις τηλεπικοινωνίες, την άμυνα είναι να αντιλαμβάνονται έγκαιρα τα σημεία των καιρών και γρήγορα κι ευέλικτα να προσαρμόζονται, ν' ακολουθούν και να συμμορφώνονται αλλά και να πρωτοπορούν όπου μπορούν, στην Παιδεία, το ζητούμενο είναι διαφορετικό. Θέλουμε τον ανανεούμενο και ανανεωτή πολίτη που δεν απαξιώνεται μερικά χρόνια μετά την αποφοίτησή του.

Η πορεία προς την παραγωγή γνώσης: Δεξιότητες και στάσεις

Αν λοιπόν η μακροϊστορική κοινωνική πορεία είναι η μετάβαση από τους λίγους, στους πολλούς σε 'όλους', όσο αφορά στην δυνατότητα ανάγνωσης και γραφής, που επέτρεπαν την κατανάλωση του πολιτισμού, τώρα είμαστε στο στάδιο μετάβασης όπου απαιτείται η συμμετοχή στην παραγωγή νέας γνώσης από τους λίγους, στους πολλούς, σε όλους, αν είναι δυνατόν'.

Μπορούμε να περιγράψουμε την ανθρώπινη κοινωνική πρόοδο και ιδιαίτερα την πνευματική παραγωγή ως μιά διαδικασία Αμφισβήτησης – Αναζήτησης – Ανακάλυψης – Αιτιολόγησης (AAAA). Αμφισβήτηση του μέχρι τότε αποδεκτού (τρόπου κατοικίας, ή επικοινωνίας, ερμηνείας της φύσης, κοινωνικής τάξης πραγμάτων, κλπ). Αναζήτηση (εξελικτική ή ριζοσπαστική, συμβατική ή αιρετική, σχεδιασμένη ή 'τυχαία', πάντως) δημιουργική. Ανακάλυψη (ή εφεύρεση) του νέου, του βαθύτερου, του πληρέστερου, του δικαιότερου, ή παραγωγικότερου. Αιτιολόγηση, δηλαδή σύνθεση όλων των πνευματικών δημιουργημάτων σε ενιαίο νοητικό οικοδόμημα με ένα ιδιόρρυθμο συνδετικό ιστό (το 'διότι'), με κύριο χαρακτηριστικό τη δυνατότητα πρόβλεψης, και επομένως την πειθώ.

Μέχρι σήμερα οι ενεργητικά συμμετέχοντες και συμβάλλοντες στη διαδικασία της Αμφισβήτησης – Αναζήτησης – Ανακάλυψης – και Αιτιολόγησης ήταν μια εξαιρετικά αναγκαία αλλά και εξαιρετικά μικρή μειοψηφία. Αρκούσε ο Galileo να αμφισβητήσει αν ο ήλιος γυρνάει γύρω από τη γη. Και σε λίγους μόνο αιώνες, συμβαδίζοντας με τη λοιπή πρόοδο, το νέο πνευματικό δημιούργημα (η γνώση ότι η γη γυρνάει γύρω από τον ήλιο) προστέθηκε στο συνολικό οικοδόμημα. Όμως, ο ρυθμός των αλλαγών στα πνευματικά δημιουργήματα, η αύξηση της πληροφορίας, έχει φτάσει στο σημείο που να μην αρκεί πιά μια μικρή μειοψηφία, αλλά να χρειάζεται όλοι – ή, έστω, 'όλοι'- να συμμετέχουν στη διαδικασία AAAA. Η ανάγκη συμμετοχής 'όλων' στην παραγωγή νέας γνώσης συνεπάγεται την έμφαση στην καλλιέργεια των δεξιοτήτων και στάσεων του καθολικού ερευνητή. Και βέβαια η καλλιέργεια αυτών των δεξιοτήτων και στάσεων δεν γίνεται με μόνο το «εγκεκριμένο» από το Υπουργείο βιβλίο.

Και οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας τι λόγο έχουν σε αυτά; Ο παγκόσμιος ιστός στο σχολείο είναι 'προστατευμένο εργαστήριο' υπερβολικής, λαθεμένης και αντιφατικής πληροφορίας (και ως πηγή άντλησης «ορθών πληροφοριών»). Τα εργαστήρια της Κοινωνίας της Πληροφορίας είναι ιδανικός χώρος άσκησης των μαθητών στο οδυνηρό, δύσπεπτο και άβολο γεγονός ότι

στα περισσότερα πράγματα δεν υπάρχει μόνο μία αλήθεια, και ιδανικός χώρος διδασκαλίας που αξιοποιεί το ότι πάντοτε υπάρχουν πάρα πολλοί δρόμοι για να φτάσεις σε ένα εκπαιδευτικό στόχο.

Και ο ρόλος του δασκάλου ποιος θα είναι; Θα πρέπει να καλλιεργήσει την Αμφισβήτηση χωρίς να οδηγούμαστε σε μηδενισμό. Να καθοδηγήσει την Αναζήτηση που έχει κατεύθυνση. Θα πρέπει να ενθαρρύνει τη μαθητική ατομική Ανακάλυψη μαζί με την κατανόηση που η αλήθεια δεν είναι μόνο μια και αυτό που βρίσκουμε σήμερα μπορεί να αλλάξει αύριο. Να μάθει στους μαθητές την τέχνη της Αιτιολόγησης αλλά χωρίς την ανηθικότητα του ότι τα πάντα αιτιολογούνται επομένως επιτρέπονται. Τέλος ο δάσκαλος θα είναι ο καταλύτης της Συλλογικότητας χωρίς απεμπόληση της ατομικής ευθύνης. Ρόλος πολύ πιο σπουδαίος, αλλά και πολύ πιο δύσκολος από το σημερινό. Και που βέβαια δεν επιτυγχάνεται απλά και μόνο τα προγράμματα-πακέτα επιμόρφωσης 120 ωρών σε ένα Σαββατοκύριακο!

Θέλουμε λοιπόν μια παιδεία που να διασφαλίζει τη δημιουργική κοινωνία. Οι δάσκαλοι μας σήμερα παίζουν το ρόλο αυτό; Οι μαθητές μας βιώνουν αυτή τη δυναμική. Ως ένα βαθμό συμβαίνει. Έχουμε όμως μεγάλο δρόμο να διανύσουμε. Γι' αυτό χρειάζεται πολιτική τόλμη από τους κυβερνώντες, συναίνεση από τους κοινωνικούς εταίρους, και βούληση από την κοινωνία να ξεπεράσει τις συνήθειες της.

Επιστήμες Μάθησης

Δεν είναι της παρούσας να ενδιαθρίψουμε στις αλλαγές που έχουν συμβεί στις επιστήμες μάθησης κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Εδώ θα γίνει μια σύντομη μόνο αναφορά για να προσδιορίσουμε τις συνέπειες που έχουν οι αλλαγές αυτές για την εκπαίδευση και να αξιοποιήσουμε τις δυνατότητες που προσφέρουν.

Κατά τις τελευταίες δύο-τρεις δεκαετίες υπήρξε εκρηκτική αύξηση της γνώσης ως προς πολλές λειτουργίες που αφορούν άμεσα την εκπαιδευτική διαδικασία. Οι ανακαλύψεις ανήκουν σε τρεις γενικές κατηγορίες:

1. **Νοητικές Λειτουργίες.** Η λεγόμενη γνωστική επανάσταση που άρχισε περί τα τέλη της δεκαετίας του 50 και τις αρχές της δεκαετίας του 60 ανακάλυψε πολλά από τα μυστικά του ανθρώπινου νου και της ανάπτυξής του. Σήμερα, κατανοούμε πολύ καλύτερα από ό,τι στο πρώτο μισό του αιώνα πώς είναι οργανωμένος και πώς λειτουργεί ο ανθρώπινος νους για να κατανοεί τον κόσμο και τον ίδιο τον εαυτό του, πώς μαθαίνει, και πώς

λύνει προβλήματα. Με δύο λόγια, σήμερα γνωρίζουμε ότι η κατανόηση είναι μια διαρκής διαδικασία απόδοσης νοήματος της οποίας τις νομοτέλειες γνωρίζουμε. Στη διαδικασία αυτή μετέχουν μηχανισμοί αυτογνωσίας που καθιστούν το άτομο ενεργό παράγοντα αφομοίωσης της πληροφορίας και της γνώσης. Ταυτόχρονα, γνωρίζουμε ότι η κατανόηση, την κάθε στιγμή, έχει περιορισμούς που προκύπτουν από τις δυνατότητες επεξεργασίας του ανθρώπινου εγκεφάλου. Αυτές οι δυνατότητες είναι σήμερα καλά γνωστές και προσδιορισίμες. Επίσης, σήμερα γνωρίζουμε καλά τις δυνατότητες κατανόησης και μάθησης που υπάρχουν από χρόνο, σε χρόνο, ήδη από τη γέννηση και έχουμε ακριβή μέσα για τον προσδιορισμό τους.

2. **Συναισθηματικές λειτουργίες.** Με τον ίδιο τρόπο, σήμερα κατανοούμε καλύτερα από ποτέ τους παράγοντες που καθορίζουν τις συναισθηματικές λειτουργίες, την αλληλεπίδραση τους με τις νοητικές λειτουργίες, το ρόλο τους στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και της κοινωνικότητας και το ρόλο τους στην ανάπτυξη ψυχοπαθολογικών καταστάσεων και δυσκολιών στην κοινωνικοποίηση. Οι λειτουργίες αυτές είναι πολύ σημαντικές τόσο για την αποτελεσματική ενεργοποίηση και χρήση των νοητικών λειτουργιών που αναφέρθηκαν πιο πάνω όσο και για την υποκειμενική αίσθηση της προσωπικής αξίας, της ποιότητας της ζωής του καθενός και των σχέσεων του με τους άλλους, κοινωνικά και ηθικά.
3. **Εξατομίκευση της μάθησης.** Μαζί με τις ανακαλύψεις που αναφέρονται πιο πάνω έχουμε μάθει πολλά για τους λόγους για τους οποίους τα άτομα μπορούν να διαφέρουν μεταξύ τους και να αποκλίνουν από τις γενικές νόρμες τόσο ως προς τις νοητικές όσο και ως προς τις συναισθηματικές λειτουργίες. Επίσης, μέσα από τις δεκαετίες των ερευνών που προηγήθηκαν και τις νέες τεχνολογίες στους υπολογιστές και την καταγραφή των βιολογικών λειτουργιών, έχουμε αποκτήσει μεγάλης ακρίβειας όργανα διάγνωσης της κατάστασης κάθε λειτουργίας. Σήμερα μπορούμε να καταγράψουμε με μεγάλη ακρίβεια
  1. την ταχύτητα επεξεργασίας της πληροφορίας ήδη από τους πρώτους μήνες της ζωής,
  2. τις δυνατότητες αυτοελέγχου,
  3. τον όγκο της πληροφορίας που μπορεί κάποιος να επεξεργαστεί,
  4. τις διαδικασίες λογικού συμπερασμού γενικά αλλά και σε διαφορετικά πεδία,

5. το προτιμώμενο στυλ μάθησης,
6. το προσωπικό ταμπεραμέντο,
7. τις τάσεις της προσωπικότητας,
8. τα συναισθηματικά χαρακτηριστικά.

Συνέπειες για την εκπαίδευση

Όλες αυτές οι ανακαλύψεις έχουν πολύ μεγάλες συνέπειες για την εκπαίδευση. Οι συνέπειες αυτές αφορούν πολλές λειτουργίες. Πρώτα, απ' όλα, αφορούν την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να σπουδάζουν τα σχετικά φαινόμενα με στόχο να το κατανοούν και να κατανοούν τις εφαρμογές που προκύπτουν από αυτά. Επίσης, πρέπει να αποκτούν δεξιότητες χειρισμού των φαινομένων διά των ενεργειών τους και των σχετικών εργαλείων και τεχνολογιών. Το βάρος της ευθύνης ως προς τις ανάγκες αυτές βρίσκεται τόσο στην πολιτεία όσο και στα Πανεπιστήμια. Στον ελληνικό χώρο έχουμε υστερήσει πολύ, ειδικά ως προς την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών της μέσης εκπαίδευσης. Οι σπουδές στα Πανεπιστήμια πρέπει να ξανασχεδιαστούν με μοντέλο τις σπουδές του γιατρού και του μηχανικού. Δηλαδή, πρέπει ο φοιτητής με την αποφοίτηση του να έχει στέρεη κατανόηση της γνώσης που θα διδάξει (πράγμα που ικανοποιείται σήμερα), στέρεη γνώση της ψυχολογικής και παιδαγωγικής διάστασης και επαγγελματικές δεξιότητες σχετικές με τη λύση προβλημάτων και τους χειρισμούς που αυτά απαιτούν (πράγμα που σήμερα ελάχιστα ικανοποιείται) και ικανότητες χρήσης της σχετικής τεχνολογίας. Στην Κύπρο, είμαστε σε συζήτηση με το Πανεπιστήμιο Κύπρου ώστε να αναπτυχθούν αυτά τα προγράμματα. Μαζί με αυτά βέβαια πρέπει να αλλάξουν οι όροι διορισμού των εκπαιδευτικών και το σύστημα της ενδοϋπηρεσιακής τους επιμόρφωσης.

Επίσης αφορούν τα αναλυτικά προγράμματα. Δηλαδή τους προσανατολισμούς και τους στόχους της διδασκαλίας γενικά και σε κάθε μάθημα, την κλιμάκωση και τη σειρά παρουσίασης της ύλης και των προβλημάτων προς λύση σε όλο το φάσμα της σχολικής ζωής, από το νηπιαγωγείο στο Πανεπιστήμιο. Τα νέα αναλυτικά προγράμματα που ετοιμάζουμε ενσωματώνουν πολλές από τις νέες ανακαλύψεις. Μαζί και οι νέες τεχνολογίες που εισάγονται στην εκπαίδευσή μας.

Πού είναι η πολιτική;

Η κοινωνία μας είναι στο σταυροδρόμι. Έφτασε εδώ με πολλά εφόδια αλλά και πολλά βαρίδια. Έχουμε το εθνικό πρόβλημα άλυτο, το ένα τρίτο της χώρας είναι

υπό στρατιωτική κατοχή και οι δύο μεγαλύτερες κοινότητες δυσκολεύονται να διαμορφώσουν από κοινού ένα κοινό όραμα για τη χώρα. Οι δυσκολίες αυτές υπάρχουν και μέσα στην κάθε κοινότητα. Αυτή η πραγματικότητα επηρεάζει άμεσα την παιδεία και την εκπαιδευτική διαδικασία. Δε μπορούμε να μιλάμε για τα τεχνικά θέματα της εκπαίδευσης αν το όραμα για την κοινωνία μας δεν είναι σαφές και αποδεχτό από όλα τα μέλη της, όλους τους κατοίκους της. Εξάλλου, πρόσφατα μόλις εισήλθαμε στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το γήπεδο εκεί είναι πολύ μεγάλο και οι ομάδες που παίζουν πολλές. Μια μικρή χώρα, με μόλις 50 χρόνια ανεξάρτητης ζωής, θα είχε ούτως ή άλλως δυσκολία να βρει τη θέση της και να παίξει μεγάλο παιχνίδι. Πόσο μάλλον όταν όλα αυτά τα χρόνια της ανεξαρτησίας οι συγκρούσεις, εμφύλιες και διακοινοτικές, ο πόλεμος και η κατοχή σφράγισαν τη δημόσια ζωή και ακόμη κυριαρχούν σε αυτήν. Αναμένεται από εμάς να διεκδικούμε και να προσφέρουμε στην οικονομία, την επιστήμη, τον πολιτισμό και εμείς βλέπουμε την Ευρωπαϊκή Ένωση ως το χώρο για τη λύση των πολιτικών και των εθνικών μας προβλημάτων. Η επικέντρωση σε αυτά τα θέματα μας καθιστά «ενόχληση» αντί εποικοδομητικό συμπαίχτη. Οφείλουμε, επομένως, να διαμορφώσουμε πολιτική αριστείας σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης και σε πολλές διαστάσεις της έρευνας και της επιστήμης που μπορούμε.

Η διάκριση σε αυτούς τους τομείς ενισχύει, από μόνη της, τη θέση και στα πολιτικά και εθνικά θέματα. Μια οικονομικά, επιστημονικά και πολιτιστικά ισχυρή, ενοχλητική χώρα είναι και πολιτικά και εθνικά αδύναμη. Οφείλουμε, λοιπόν, να φύγουμε προς τα εμπρός σε αυτούς τους τομείς, αφήνοντας στην άκρη τις τριβές για μικρά θέματα που μπορεί να συντηρούν τη συζήτηση και την παρουσία μας στα τηλεοπτικά παράθυρα και τα πρωινά ραδιόφωνα αλλά λίγο συμβάλλουν στη διαμόρφωση των εθνικών κατευθύνσεων που η χώρα πρέπει να πάρει. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που μπαίνει στην τελική της ευθείας στη δημοτική, τη μέση και την πανεπιστημιακή εκπαίδευση είναι η δική μας απάντηση στις ανάγκες της εποχής. Μαζί με αυτήν είναι και ένα όραμα για μια Κύπρο που βλέπει το παρελθόν της ως κληρονομιά και φεύγει στο μέλλον σαν υπόδειγμα για τους άλλους.